

УДК [37.02:81'373. 46] : 376. 054. 062 (045)

DOI:

*Дар'я Фурт, старший викладач кафедри іноземної філології,
українознавства та соціально-правових дисциплін
Донецького національного університету економіки та торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті здійснено аналіз теоретичної та практичної спадщини лінгвістів у царині викладення української мови як іноземної. порушено проблему класифікації вправ з української мови для студентів-іноземців. окреслено сутність поняття “вправа”, визначено основні підходи до типології вправ та проаналізовано їхню роль в організації процесу засвоєння знань студентами, забезпечення мотивації навчальної діяльності, активізації творчої ініціативи.

Ключові слова: *вправа; класифікація вправ; студенти-іноземці; українська мова; інформаційні вправи; операційні вправи; продуктивні вправи; термінологічна компетентність.*

Лім. 7.

*Dariya Furt, Senior Lecturer of the Foreign Philology,
Ukrainian Studies and Social and Legal Disciplines Department
Donetsk Mykhaylo Tuhan-Baranovskiy National University of Economics and Trade*

FORMATION OF TERMINOLOGICAL COMPETENCE OF STUDENTS-FOREIGNERS. PRACTICAL ASPECT

The article analyzes the theoretical and practical heritage of linguists in the field of teaching Ukrainian as a foreign language. The problem of classification of exercises in Ukrainian for foreign students has been raised. The essence of the concept “exercise” is outlined, the basic approaches to the typology of exercises are defined and their role in the organization of the process of mastering of knowledge by students, providing of motivation of educational activity, activation of creative initiative are analyzed.

The Ukrainian language for foreign citizens acts as a means of communication, communication with representatives of other nations. Knowledge of the Ukrainian language is one of the leading requirements of Ukrainian employers. In this regard, it is the university that is responsible for the training of a highly qualified specialist with a complex of linguistic knowledge, skills and competences.

Teaching professional terminology in many cases involves the introduction of new lexical units in the process of reading special texts as carriers of information. In such a situation, the need to optimize the learning process of terminological vocabulary becomes apparent. From a methodological point of view, the process of perception of profile texts is complicated by the peculiarities of their semantic aspect – a significant concentration of special vocabulary, unknown or completely unknown to students.

Studying the theoretical and practical legacy of the Methodists in teaching Ukrainian as a foreign language leads to the idea that the issues of typology of exercises were still one of the main issues of methodology, since it depends on the ultimate goal of learning – successful mastery of Ukrainian.

The offered exercises serve the formation and development of cognitive universal educational actions, as well as successful mastering of knowledge, development of monologue speech and thinking of foreign students. They also create favorable conditions for identifying links between grammar and spelling material in the process of applying knowledge in new conditions: in the context of unusual formulation of the task, handling new language material, in conditions that require one's own conclusion and generalization.

Keywords: *an exercise; classification of exercises; foreign students; Ukrainian language; information exercises; operational exercises; productive exercises; terminological competence.*

Постановка проблеми. Українська мова для іноземних громадян виступає як засіб комунікації, спілкування з представниками інших націй. Знання української мови є однією з провідних вимог українських роботодавців. В цьому плані саме на ВНЗ покладається відповідальність у підготовці висококваліфікованого фахівця з комплексом

мовних знань, вмінь, навичок та з певними компетентностями.

Професійна картина світу у майбутніх фахівців складається в результаті різних процесів пізнання, ґрунтується на професійних знаннях та уміннях в певній предметній області, являє собою упорядковану інформацію про фрагмент дійсності та визначається як система понять, що фіксується

в мові як система термінів. Важливим аспектом у навчальній діяльності студентів є розвиток навичок роботи з термінологічними словниками та закріплення термінологічного мінімуму з певної галузі знань.

Викладання професійної термінології в багатьох випадках зводиться до введення нових лексичних одиниць в процесі читання спеціальних текстів як носіїв інформації. У подібній ситуації необхідність оптимізації процесу навчання термінологічної лексики стає очевидною. З методичної точки зору, процес сприйняття профільних текстів ускладнюється особливостями їх змістовного аспекту – значною концентрацією спеціальної лексики, малознайомої або повністю невідомої студентам.

Мета статті проаналізувати теоретичну та практичну спадщину лінгвістів у царині викладення української мови як іноземної; розглянути класифікації вправ з української мови для студентів-іноземців; розкрити сутність поняття “вправа”, визначити основні підходи до типології вправ та проаналізувати їхню роль в організації процесу засвоєння знань студентами, забезпечення мотивації навчальної діяльності, активізації творчої ініціативи.

Виклад основного матеріалу. Вивчення теоретичної та практичної спадщини методистів у галузі викладення української як іноземної призводить до думки про те, що питання типології вправ були до сих пір є одними з основних питань методики, оскільки від цього залежить кінцева мета навчання – успішне оволодіння українською мовою. Понад 100 років дослідники та методисти шукають найбільш оптимальні та доцільні способи побудови та систематизації вправ.

Як описано в науково-методичних джерелах, ідея побудови системи вправ належить німецькому методисту Б. Еггеру, який вперше пов’язав вправи з цілями навчання та з факторами, головними з яких є матеріал мови й мовні вміння та навички.

У 1917 році Г. Пальмер розробив свою класифікацію вправ за способом роботи (40 видів), а пізніше в серії книг “Градуєвана система вправ до підручників” дослідник пропонує типологію вправ у залежності від стадії засвоєння (сприйняття, впізнавання, імітативність відтворення, напіввільне відтворення та вільне відтворення) [5, 104].

Серед українських методистів, які працюють над проблемами пов’язаними з класифікацією вправ слід виокремити: З. Бакум, О. Біляєв, Л. Варзацька, М. Вашуленко, І. Дирда, С. Костицька, В. Мельничайко, В. Онишук, О. Пальчикова, М. Пентилок та інші.

Задля подальшого розгляду питання, необхідно дати визначення поняттю “вправа”. Так, в “Українському педагогічному словнику” за редакцією С. Гончаренко зазначено, що вправа – це повторне виконання дії з метою її засвоєння, при цьому важлива функція полягає у забезпеченні усвідомлення й закріплення навчального матеріалу [3, 59].

О. Біляєв наголошує, що вправи – це виконання навчальних завдань задля закріплення теоретичних відомостей та оволодіння практичними вміннями і навичками. Він розмежує поняття “вправа” і “завдання”, вказує, що завдання однократні, хоч їх часом доводиться виконувати повторно [1, 2 – 6].

Д. Зуєв пропонує універсальну класифікацію вправ: репродуктивного характеру – спрямовані на запам’ятовування навчального матеріалу і його відтворення (прочитайте, спішіть, виписіть, знайдіть, розгляньте, зверніть увагу, пригадайте, запишіть за зразком, запам’ятайте тощо); продуктивні, які забезпечують розвиток творчого потенціалу студентів (опишіть, уявіть, складіть розповідь, напишіть твір, подумайте і скажіть тощо); репродуктивні з елементами творчості, або конструктивні (доберіть потрібні слова, порівняйте, удоскональте текст, зробіть висновок, поясніть, зіставте, спішіть, розкриваючи дужки тощо) [4, 130 – 140].

Автори сучасних методик навчання української мови наголошують, що єдиний критерій класифікації вправ з української мови відсутній, саме тому виокремлюються різноманітні типи вправ [6, 67]. За рівнем засвоєння знань поділяють вправи на репродуктивні, конструктивні, аналітичні, творчі (І. Рахманов, Ю. Пассов, М. Успенський). За дидактичною метою, ступенем самостійності та творчості вправи можуть бути підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні (В. Онишук) або ж вправи за зразком, конструктивні та творчі (М. Львов). За характером мовленнєвих операцій виокремлюють членування мовленнєвого потоку на структурні компоненти, завершення побудови мовних одиниць, розширення і згортання висловлень, заміна окремих елементів, перебудова і побудова мовних одиниць усіх рівнів, редагування, переклад (В. Мельничайко). Підготовчі та комунікативні вправи виокремлюють за видом навчальної роботи (В. Скалкін). За етапом становлення мовленнєвих навичок вправи поділяють на мовні-аналітичні, конструктивні-мовленнєві, комунікативні (В. Мельничайко). За способом формування вмінь і навичок вправи бувають імітаційні, репродуктивні, оперативні, продуктивні та творчі

(О. Хорошковська). За формою проведення вправи поділяють на усні та письмові (О. Текучов). За змістом – фонетичні, граматичні, орфографічні, стилістичні (О. Текучов). За місцем виконання – класні та домашні (М. Пентиліук, Т. Окуневич) [6, 67].

На наш погляд, класифікація типів вправ, запропонована В. Бухбіндером, є оптимальною під час формування лексико-граматичних навичок говоріння в царині професійного мовлення. Так, на думку вченого, можна виділити три типи вправ: інформаційні, операційні та мотиваційні. Він обґрунтовує такий розподіл тим, що на першому етапі вправи забезпечують осмислення та засвоєння матеріалу, тобто закріплюють необхідну інформацію про нього. На другому етапі здійснюється розвиток автоматизмів – закріплення операцій над матеріалом. На третьому – відбувається вдосконалення мовленнєвих умінь [2, 92 – 99].

Узявши за основу класифікацію вправ В. Бухбіндера, ми виокремили наступні вправи для навчання української мови студентів-іноземців: інформаційні, операційні та продуктивні. У розробленій нами системі вправ переважає тренування мовного матеріалу під час виконання інформаційних та операційних вправ задля формування термінологічної компетентності студентів-іноземців, в той час як виконання продуктивних вправ передбачає концентрацію уваги на змістовий аспект прочитаного.

I тип – інформаційні – мовні вправи, які зорієнтовані на усвідомлення та забезпечують первинне закріплення матеріалу; мають рецептивний характер.

1. Вправи на семантичне спостереження, аналіз та осмислення мовних одиниць. Наприклад: “Впишіть подані слова в таблицю, розподіливши їх за семантичними класами”, або “Використовуючи слова для довідок, розподіліть їх за семантичними класами письмово”. “Визначте тематичні групи та рід у підкреслених іменників, впишіть їх у таблицю в однині називного відмінка. Підкресліть родові ознаки іменників, або Яке слово зайве і чому?” тощо.

2. Вправи на побудову словосполучень із запропонованих компонентів. Наприклад: “Складіть словосполучення прикметник + іменник з наступних слів. Зверніть увагу на узгодження роду” тощо.

3. Вправи на свідомий вибір. Наприклад: “Доповніть речення, використовуючи слова з правого стовпчика у потрібній формі” тощо.

Вправи такого типу мають за мету допомогти студентам повторити правила української

граматики й оволодіти первинними навичками роботи з термінологією, сприяти запам’ятовуванню та збереженню в пам’яті граматичних форм (рід, число іменників) та фахових термінів, необхідних для здійснення подальшої комунікації.

II тип – операційні вправи. Необхідність таких вправ викликана тим, що навіть найміцніші знання не забезпечують здійснення мовної діяльності студентами. Велика частина операцій повинна відбуватися автоматизовано, вивільняти увагу задля зосередження на говорінні та на комунікативній функції мови.

Імітаційні вправи допомагають студентам автоматизувати використання граматичних форм та термінології під час спілкування. Їх виконання передбачає багатократне повторення готових зразків. Найбільш поширеним видом таких вправ є запитання – відповідь. Наприклад: “Дайте ствердну відповідь на питання, використовуючи слова для довідок”. “Побудуйте запитання до відповіді”. “З’єднайте запитання та відповідь” тощо.

Під час виконання групових вправ студент уводить термінологічні одиниці в задану структуру. Наприклад: “Запишіть отримані речення та задайте уточнювальне питання”. “Вставте наступні слова у текст та складіть п’ять запитань до тексту”.

Трансформаційні вправи передбачають комбінування, заміну, скорочення або розширення заданих мовних зразків, коли студент змінює структуру, порядок слів або граматичні форми відповідно до мовних завдань та ситуації. Наприклад: “Змініть словосполучення за зразком”. “Доберіть антоніми до виділених слів, використовуючи слова для довідок”. “Замініть дієслівні словосполучення іменними за зразком”.

Виконуючи репродуктивні вправи, студенти самостійно продукують висловлення з використанням певної форми. Наприклад: “Запишіть подані іменники, замінюючи їх дієсловами”.

Отже, вправи цього типу забезпечують поетапне формування навичок використання термінологічних одиниць у мовленні та граматичних навичок.

III тип – продуктивні вправи. Під час виконання таких вправ перевіряється сформованість лексико-граматичних навичок говоріння в області професійного мовлення. Мовні вправи пов’язані з розвитком та вдосконаленням навичок здійснення комунікації в умовах, що наближені до реальних. Наприклад: “Складіть діалог за аналогією; відпрацюйте його в парах”. “Доповніть діалог словами з довідки”.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Запропоновані вправи слугують формуванню та розвитку пізнавальних універсальних навчальних дій, а також успішному засвоєнню знань, розвитку монологічного мовлення та мислення студентів-іноземців. Вони також створюють сприятливі умови задля виявлення зв'язків граматичного та орфографічного матеріалу в процесі застосування знань у нових умовах: в умовах незвичного формулювання завдання, оперування новим мовним матеріалом, в умовах, що вимагають зробити власний висновок та узагальнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біляєв О. Вправи в навчанні мови. Українська мова і література в школі. 2004. № 6. С. 2–6.
2. Бухбіндер В. А. О системе упражнений. Общая методика обучения иностранным языкам: хрестоматия. Москва, 1991. 356 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ, 1997. 376 с.
4. Зуев Д. Д. Школьный ученик. Москва, 1983. 240 с.
5. Ильин М. С. Основы теории упражнений по иностранному языку. Под редакцией В. С. Цейтлин. Москва, 1975. 151 с.
6. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: Посібник для студентів педагогічних університетів та інститутів. Колектив авторів під редакцією М. І. Пентиліук. Київ, 2011. 366 с.

7. Eggert B. Übungsgesetze im fremdsprachlichen Unterricht. Leipzig, 1911. 103 p.

REFERENCES

1. Biliaiev, O. (2004). Vpravy v navchanni movy [Exercises in language learning]. *Ukrainian language and literature at school*. Vol. 10, pp. 2 – 6. [in Ukrainian].
2. Buhbinder, V. A. (1991). O sisteme uprazhneniy [About the exercise system]. *A common technique for teaching foreign languages: textbook*. Moscow. 356 p. [in Russian].
3. Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv, 376 p. [in Ukrainian].
4. Zuev, D. D. (1983). *Shkolnyy uchenik* [School textbook]. Moscow, 240 p. [in Russian].
5. Ilin, M. S. (1975). *Osnovy teorii uprazhneniy po inostrannomu yazyku* [Fundamentals of Exercise Theory in Foreign Language]. Edited by V. S. Ceytlin. Moscow, 151 p. [in Russian].
6. Pentyliuk, M. I. (2011). *Praktykum z metodyky navchannia ukrainskoi movy v zahalnoosvitnikh zakladakh: modulnyi kurs* [Tutorial on Methods of Teaching Ukrainian in General Education Institutions: Modular Course]. *A Guide for Students of Pedagogical Universities and Institutes*. The team of authors, edited by M. I. Pentyliuk. Kyiv, 366 p. [in Ukrainian].
7. Eggert B. Übungsgesetze im fremdsprachlichen Unterricht. Leipzig, 1911. 103 p. [in English]

Стаття надійшла до редакції 05.11.2019

“Дерево також потребує випаровування і частого провітрювання за допомогою вітрів, дощів, холодів, інакше воно швидко стає слабким і в’яне. Так само і людському тілу необхідні різні рухи, діяльність і серйозні вправи”.

*Ян Амос Коменський
чеський педагог*

“Вчіться у вчора, живіть сьогодні, сподівайтесь на завтра. Головне – не припиняти задавати питання ... Ніколи не втрачайте священної допитливості”.

*Альберт Ейнштейн
один із засновників сучасної теоретичної фізики*

“Будь-яке навчання людини, є не що інше, як мистецтво сприяти прагненню природи до свого власного розвитку”.

*Йоганн Генріх Песталоцці
видатний швейцарський педагог-новатор*

